

reflection in the individualized instructions, objectified in the court decree; accuracy and fullness of the right norm in the context of the defined circumstances in order to resolve rights dispute on the merits, establishing of conditions necessary for realizations of interests of the people participating in the case. Article provides conclusions about the necessity of law specification in order to provide effective regulation of social relations, including those for due justice realization. Necessity of further deeper scientific analysis of these questions is being substantiated.

Key words: law application, juridical activity, court law specification.

Стаття надійшла 15 січня 2015 р.

УДК 94(4778)

**П. М. Лепісевич,
М. Д. Хром'як**

ДЕРЖАВОТВОРЧІ ПРОЦЕСИ ТА ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ КАРПАТСЬКОЇ УКРАЇНИ (1938–1939 рр.)

Проаналізовано події, які пов'язані з проголошенням автономної та незалежної Карпатської України в 1938–1939 рр., що стали виявом багатолітніх національно-визвольних і державотворчих прагнень закарпатців до створення незалежної держави. Акцентовано на тому, що національно-визвольний рух у Закарпатті не тільки існував на противагу комуністичній пропаганді, яка стверджувала, що національні ідеї в Закарпатті не могли бути сприйняті, бо закарпатці ніколи не були українцями та національний рух їм чужий, а навпаки, саме ці події стали певним етапом, який засвідчив їх політичну зрілість та готовність до активної боротьби за здобуття власної державності.

Ключові слова: державотворчі процеси, національна ідея, національно-визвольний рух, політичні партії, громадсько-політичні діячі, світогляд, державно-правовий статус, автономія, національна свідомість.

Постановка проблеми. Актуальність тематики цієї статті визначається необхідністю висвітлення маловідомих подій з історії українського визвольного руху на Закарпатті. Комуністична пропаганда постійно поширювала інформацію, що національно-визвольного руху на Закарпатті не було. Визволення Закарпаття в жовтні 1944 року мало довести, що закарпатські українці хотіли встановлення радянської влади, а місцеві громадсько-політичні діячі були німецькими

прислужниками. Самі масштаби національно-визвольного руху на Закарпатті комуністична влада намагалася приховати, побоюючись поширення серед місцевого населення націоналістичних ідей. Проте численні архівні та опубліковані джерела свідчать про те, що національно-визвольний рух на Закарпатті не тільки існував, а й був достатньо небезпечним і для чехословацької влади, і для угорського окупаційного режиму, і для комуністичної системи.

Стан дослідження. Значний внесок у вивчення державотворчих процесів Карпатської України зробив професор Микола Вегеш. Підсумком багатолітніх досліджень цієї проблематики можна вважати колективну монографію Закарпатських науковців під його керівництвом «Вони боронили Карпатську Україну». Також важливими для дослідження цієї проблеми є праці молодого закарпатського історика Олександра Пагір'я, київського історика Анатолія Кентія.

Цю проблематику досліджували відомі історики-науковці М. Токар, В. Басараб, З. Книш, В. Косик, П. Мірчук, М. Могорита, М. Плав'юк, М. Посівничий, Ю. Химинець та багато інших. Джерельна база цієї статті є доволі великою та водночас маловивченою в сучасній українській історіографії.

Метою статті є аргументувати, що на Закарпатті існував національно-визвольний рух за здобуття власної державності, проаналізувати зовнішньополітичну діяльність Карпатської України.

Виклад основних положень. Створення держави Карпатської України було зумовлено передусім клопіткою діяльністю у міжвоєнний період національно-патріотичних сил регіону в усіх сферах громадського та політичного життя. Водночас на її суспільно-політичні процеси дуже впливав міжнародний чинник. Адже її нетривале існування збіглося з політичною кризою в Центральній-Східній Європі, ліквідацією Чехословаччини та окупацією.

Події 1938–1939 рр. на Закарпатті стали черговим етапом боротьби українського визвольного руху за здобуття державної незалежності з метою подальшого її поширення на цілу Україну. Надання автономії Підкарпатській Русі в межах Чехословацької республіки активізувало національно-визвольні процеси не тільки на Закарпатті, але і на тих українських землях, що входили до складу Польщі, СРСР та Румунії. На відміну від інших українських емігрантських партій і груп, які обмежились пропагандистськими закликами та надсиланням привітань на адресу уряду Карпатської України, ОУН взяла участь у національно-визвольному русі на Закарпатті. Головним напрямом

діяльності стала її участь у формуванні збройних сил молоді держави та захисті її від польських і угорських агресорів.

У 1920–1930-х роках західноукраїнські землі стали епіцентром визвольної боротьби українського народу. В цей період у національному русі виокремились дві основні політичні течії. Легальні політичні партії займали позицію мирного тиску на урядові структури, широко використовуючи у цьому парламент, легальну пресу, санкціоновані мітинги та демонстрації з метою створення держави. Зневіра у досягненні незалежності України легальними засобами змусила молоде покоління шукати нових шляхів для національно-визвольної боротьби. Радикальна програма ОУН імпонувала частині молоді своїми максималістськими прагненнями та цілями. Її політична програма та ідеологія були закономірним наслідком втрати державності й окупації України, після поразки визвольної боротьби 1917–1921 років. Вважаючи українське питання основним у встановленні стабільності в Центрально-Східній Європі, націоналісти намагалися спиратися на власні сили та використати всі сприятливі геополітичні обставини для відновлення української державності. В міжвоєнний період ОУН орієнтувалася у своїй діяльності на держави, які прагнули ревізії Версальсько-Вашингтонської системи мирних договорів і були політичними опонентами Радянського Союзу та Польщі. До таких належали Німеччина, Литва, Італія, Японія.

З 1934 р. у зовнішній політиці ОУН активно орієнтувався також на США й Великобританію. ПУН визначав Німеччину, Італію, Японію, Великобританію та США як країни-союзники, які прагнуть використати українське питання у власних інтересах. Зазначалося, що потрібно якнайліпше використати суперечності між вказаними державами для досягнення власних стратегічних і тактичних цілей.

Активна участь та роль ОУН у подіях у Карпатській Україні в 1938–1939 рр., попри свою важливість, не змогла докорінно вплинути на реалізацію всіх державотворчих завдань. З одного боку, члени ОУН сформували Карпатську Січ, забезпечували її кадрами та зброєю. Проте через різні причини їм не вдалось перетворити цю структуру в регулярну армію. До цього спричинилася заборона проводу українських націоналістів проводити активні дії, не належне використання отриманої від української діаспори допомоги, недалекоглядність членів ОУН у ставленні до чехословацької влади та армії. Основними заходами проводу українських націоналістів стала організація фінансової підтримки для уряду А. Волошина та встановлення контактів

з українськими організаціями, підтримання зв'язків із Німеччиною, Італією, Японією тощо.

У 1938–1939 рр. головним засобом допомоги, яку ПУН надавав урядові Карпатської України, стали дипломатичні заходи. Прибувши до Відня 29 вересня 1938 р., Ю. Химинець очолив закордонну делегацію Карпатської України, до складу якої також увійшли Євген Скоцко, Юрій Габовда, М. Неньо. Через неї керівництво УНО намагалось протестувати проти постійних нападів угорських та польських терористів на Закарпаття на міжнародній арені.

За допомогою її керівника Ю. Химинця провід УНО 10 жовтня 1938 р. звернувся з відозвою до урядів Англії, Франції, Італії та Німеччини, в якій зазначалося: «В виду поголосок про польсько-мадярський план зайняти військово Закарпаття, подаємо Вам до відома, що українці Закарпаття і поза ним є готові до крайнього відпору проти намагання позбавити їх людських прав самим рішати свою долю. Просимо Вас, про надіслання міжнародної легії на Закарпаття, щоб забезпечити лад, і про дозвіл формувати на Вашій території українські легіони. Віримо, що Ви як гарант європейського правного порядку будете готові вжити всі потрібні міри, щоб забезпечити Європу перед політичним бандитизмом» [1, с. 81–84].

Після затвердження 11 жовтня 1938 р. автономного уряду на чолі з А. Бродієм пресовий орган делегації видав заяву, у якій домагався для Закарпаття незалежності. 16 жовтня 1938 р. було передано меморандум у справі самовизначення Закарпаття А. Гітлеру і всім німецьким міністрам та керівникам НСДАП, в якому делегація обґрунтовувала на основі етнографічних та історико-правових фактів право Закарпаття на державну самостійність та домагалась міжнародної гарантії кордонів Карпатської України урядом Німеччини. Також вона використовувала всі наявні засоби для формування позитивної думки про Карпатську Україну європейськими державами [2, с. 52–57].

Функції політичного та дипломатичного представництва Закарпаття на міжнародній арені взяла на себе Українська пресова служба (УПС) у Берліні, що діяла при Міністерстві закордонних справ та Міністерстві пропаганди Німеччини. Кандидатуру її керівника (Володимира Стахів – «Мека») погодили ПУН та прем'єр-міністр Августин Волошин. В. Стахів співпрацював з Іваном Габрусевичем (політичні справи), Богданом Кордюком (економічна політика), Орестом Чемеринським (питання преси та інформації). У листопаді–грудні 1938 р. берлінське представництво прибуло до Хуста, щоб отримати вказівки

від уряду Карпатської України, Головної команди Карпатської Січі та КЕ ОУН З. Офіційним представником уряду Карпатської України в Берліні був «муж довір'я» Олександр Севрюк, радник Центру УНР з німецьких справ. У цей період були напружені відносини ОУН з міністром Юліаном Реваєм. Однак із кінця грудня 1938 р. Ю. Ревай почав співпрацювати з УПС у Берліні [3, с. 632–654].

У німецькому Міністерстві закордонних справ відповідальними за справи в Угорщині та Чехословаччині були державний секретар Кепплер і його заступник Фезенмаєр. Політика щодо Закарпаття належала до компетенції відділу південно-східних справ на чолі з легаційним секретарем фон Штеховим та радником фон Альтенбургом, які мали проукраїнські позиції. Державну незалежність Карпатської України пропагували також керівник східного відділу МЗС, міністріальний директор Шліп; його референт для неросійських народів СРСР, легаційний радник Маєр-Гайденгаген; один із головних референтів «Бюро Ріббентропа» д-р Петер Кляйст; керівник Абверу адм. Вільгельм Канаріс із заступниками – полк. Ервіном Лягузенном, полк. Штольце, пполк. Куртом Грабе; заступник головного редактора агентства «Остекспрес» Гайнріх Геккель та співробітник «Німецького інформаційного бюро» Альвенс. Вони відстежували й активно протидіяли пропагандистським зусиллям посольств Угорщини та Польщі в Берліні й Римі – основних противників державності Карпатської України [4, с. 45–55].

Перебуваючи в Берліні, Ю. Химинець у жовтні 1938 р. разом із М. Колодзінським передали меморандум литовському й японському консулам у справах Карпатської України з проханням про підтримку та запрошенням відвідати Закарпаття. 15 грудня 1938 р. Р. Ярій як відповідальний за зв'язки ОУН з Японією, Ю. Химинець, ген. В. Курманович та два представники японського генерального штабу відвідали Хуст. У Римі інтереси Карпатської України захищав представник ПУН Євген Онацький. Завдяки його старанням було заплановано заснувати в Хусті італійське консульство на чолі з консулом Енріко-Інсабатто [5].

У грудні 1939 р., зібравши достатньо грошей від українців із цілого світу та отримавши деякі кошти від німців, ПУН намагався закупити для КС однострої, 6 тис. гвинтівок та іншу зброю. Але через нез'ясовані причини переговори, які провадив з урядом Чехословаччини член ПУН та одночасно представник ОУН у Німеччині Ріко Ярій – «Карпат», були остаточно зірвані. Німецьке військове командування передало через Р. Ярого Карпатській Січі як подарунок сукно на

тисячу комплектів умундирування. Також не встановлено, чи цю передачу було доставлено за призначенням [6].

Коли 1 листопада 1938 р. прем'єр-міністр А. Волошин прибув із делегацією на І-й Віденський арбітраж, то отримав від закордонної делегації підготовлені матеріали. Після рішення про передачу Угорщині Ужгорода, Мукачєвого та Берегового, закордонна делегація 3 листопада 1938 р. видала декларацію, в якій називала рішення арбітражу таким, що суперечить інтересам Карпатської України. Діяльність закордонної делегації Карпатської України після І-го Віденського арбітражу була припинена. Як уповноважений прем'єр-міністра Августина Волошина Юліан Химинець для зв'язку з ПУН залишався закордоном до 15 грудня 1938 р. Повернувшись до Хуста, він і надалі контактував із закордонним Проводом ОУН. Намагаючись одержати гарантію непорушності кордонів Карпатської України від Німеччини, 8 січня 1939 р. А. Волошин відіслав Ю. Химинця до Берліна, щоб той підготував зустріч прем'єра з А. Гітлером [7].

Формуючи політичні плани, провідні члени ОУН поклалися на війну Німеччини з Польщею, під час якої вдалося би створити незалежну Українську державу. Тому Організація повела активну антипольську агітацію, що викликало значний спротив із боку карпатокраїнського уряду, який боявся польського вторгнення на Закарпаття. Тож у статті «Наші міжнародні позиції» зазначено необхідність підтримувати зовнішньополітичну орієнтацію на Німеччину та підкреслювалось прагнення українців до перегляду Версальських договорів, які узаконили окупацію України. В ній було значно переоцінено значення української проблематики в міжнародній політиці на початку 1939 р. загалом та можливості націоналістичного руху зокрема.

З іншого боку, представники ОУН, які прибули на Закарпаття із ЗУЗ, орієнтувались лише на власні сили. Німеччину вони вважали тим чинником, з допомогою якого в ситуації, що виникла, можна здобути державну незалежність. Аналізуючи дії Німеччини щодо Закарпаття, місцеві провідні члени ОУН зробили висновок, що треба переглянути зовнішньополітичні пріоритети й прагматично оцінити міжнародну ситуацію. Вони зазначили, що настав час відійти від надмірної віри в допомогу Третього Райху [8].

14–16 та 25–26 лютого 1939 р. у Берліні перебував командант Карпатської Січі Іван Роман для переговорів щодо купівлі зброї. Його зустрічі організував В. Стахів із допомогою полк. К. Грабе, май. Дерінга, Гайнца Геккеля, Петера Кляйста, Зігфріда Цогльмана. Після

відповідних консультацій із представниками урядових кіл та ОКВ І. Роману була дана відповідь, що після уточнення деталей і технічного боку справа доставки зброї остаточно вирішиться і після приїзду міністра Ю. Ревая будуть підписані відповідні документи.

Намагаючись отримати від Німеччини гарантію непорушності кордонів Карпатської України, А. Волошин 8 січня 1939 р. направив Ю. Химинця в Берлін, щоб підготувати зустріч із А. Гітлером. 4 березня 1939 р. делегація Карпатської України на чолі з міністром Ю. Реваєм та В. Комаринським, Л. Романюком і М. Баботою прибули до Берліна. Під час переговорів із німецькими урядовими представниками Кеплером та Лейбрандтом була досягнута домовленість щодо економічної співпраці Карпатської України та Німеччини. Підписаний договір, який складався з чотирьох пунктів із забезпечення: 1) експлуатації природних багатств Карпатської України; 2) потреб у лісі Німеччини; 3) продуктами тваринного та молочного господарства; 4) двох тисяч закарпатських робітників для робіт у Райху [9]. Цей договір був своєрідною компенсацією урядом Карпатської України за очікувану допомогу від Німеччини, яка б гарантувала визнання кордонів та їх захист від агресорів під час поділу Чехословаччини.

9 березня 1939 р. Юліан Химинець зустрівся в Берліні з директором УПС В. Стахівим, який перед цим мав розмову з полк. Куртом Грабе, одним із посередників між ПУН і військовими колами в ОКВ. В. Стахів повідомив, що незабаром у Чехословаччині відбудуться великі зміни, тому існує вказівка бути готовими до будь-якої несподіванки. Ю. Химинець разом із В. Стахівим того ж дня поїхали до Відня – обговорити справу із секретарем ПУН Я. Барановським – «Лімницьким». 10 березня відбулася нарада провідних членів ОУН (у складі: Р. Ярій, О. Сенік, Я. Барановський, Ю. Химинець, В. Стахів, Анна Чемеринська – «Іскра», Р. Сушко, М. Капустянський, Віктор Курманович) щодо подальшої діяльності на Закарпатті. Загалом усі зійшлися на думці, що Карпатська Україна має проголосити самостійність і офіційно просити німецький уряд про захист і допомогу. Більшість погодилася з думкою Я. Барановського про те, що А. Гітлер не піде на передачу Карпатської України Угорщині. Лише Р. Ярій і А. Чемеринська запропонували на основі пропозицій В. Стахіва розробити запасний план дій. Після засідання В. Стахів передав Ю. Химинцю інструкції такого змісту: виїхати через Братиславу до Хуста та детально роз'яснити політичну ситуацію прем'єр-міністрові та всьому уряду, команді Організації народної оборони Карпатська Січ (ОНОКС),

зокрема М. Колодзінському, і КЕ ОУН З через О. Ольжича; встановити в Хусті постійне чергування при братиславському радіо й у разі проголошення Словаччиною незалежності проголосити через дві години самостійність Закарпаття на зборах Сойму; повідомити про це негайно В. Стахову до Берліна; уникати будь-яких сутичок із чехами й домовитися про спільні дії з ген. Прхалою, Сватеком, Люкашем; бути пильними супроти загрози з півдня. З цими інструкціями Ю. Химинець виїхав до Хуста [10].

14 березня 1939 р. через УПС у Берліні було розіслано пресовий комунікат про проголошення незалежності Карпатської України. Прем'єр-міністр Ю. Ревай офіційно призначив В. Стахіва представником Карпатської України в Берліні. Той негайно повідомив про своє призначення МЗС Німеччини та висловив прохання долучитися до процесу припинення окупації угорськими військами [11].

Головні заходи Проводу ОУН у справі Карпатської України стосувались організації фінансової допомоги та дипломатичних зусиль. Фактично майже всі контакти між урядом Карпатської України та Німеччиною здійснювались за допомогою та посередництва ПУН.

Отже, можна стверджувати, що орієнтація націоналістичного проводу Закарпаття, як і уряду А. Волошина, на Німеччину була суто прагматичною, адже уряди Німеччини та Італії виступили міжнародними гарантами територіальної цілісності Карпатської України, відповідно до рішень I-го Віденського арбітражу від 2 листопада 1938 р. З іншого боку, встановлюючи тісні контакти з Німеччиною, Італією та Японією, українські націоналісти намагалися заручитись міжнародною підтримкою великих держав, які негативно ставились до комуністичної доктрини. У своїх стосунках із Німеччиною оунівці намагалися ставити національні інтереси над реальними можливостями українсько-німецького союзу. Саме у цьому полягала принципова розбіжність між членами КЕ ОУН, що прибули в Карпатську Україну, та ПУН, який підтримував плани Німеччини, нехтуючи українськими інтересами.

Висновки. Українська державність на Закарпатті проіснувала лише п'ять місяців: від 11 жовтня 1938 р. як автономне утворення в складі федеративної Чехословаччини, а 14–18 березня 1939 р. Карпатська Україна була незалежною. Незважаючи на нетривалу діяльність, вона залишила значний слід в історії боротьби українського народу за незалежність. Виникнення Карпатської України як держави також продемонструвало перед міжнародною спільнотою, що закарпатці

мають високу національну свідомість та загальноукраїнські прагнення до відновлення української державності.

1. Шмігель М. Український легіон Романа Сушка. Напад зі Словаччини на Польщу (1939) / Міхал Шмігель // Український визвольний рух; відп. ред. Р. Забілій. – Львів, 2007. – Зб. 11. – С. 81–84.
2. Якимович Б. Героїчна і безсмертна Карпатська Січ / Богдан Якимович // Альманах УНСоюзу. – Парсіппані, 2009. – С. 57–62.
3. Яшан В. Полковник Михайло Колодзінський / Василь Яшан // Городенщина. Історико-мемуарний збірник; ред. М. Марунчак. – Нью-Йорк–Торонто, 1978. – Т. 28. – С. 632–654.
4. Alexandr J. Motyl. UkrainianNationalisticPoliticalViolencein interwarPeriodPoland, 1921–1939 / Alexandr J. Motyl // EastEuropeanQuarterly. – № 1. – Vol. XIX. – March 1985. – P. 45–55.
5. Armstrong J. Ukrainiannationalism / J. Armstrong. – NewYork–London, ColumbiaUniversityPress, 1963. – 361 p.
6. Bruder F. «Den ukrainischen Staat erkämpfen oder sterben!». Die Organisation Ukrainischer Nationalisten (OUN). 1929–1948. – Berlin: Metropol, 2007. – 299 s.
7. Deszczycski M. P. Ostatniegamin. Wojsko Polskie wobec kryzy suczechosiowackiego 1938–1939 / Marek Piotr Deszczynski. – Warszawa, 2003. – 546 s.
8. Samuś P. Akcja «Łom». PolskiedziałaniadywersyjnenarusiZakrpackiej w świetledokumentówOddziału II SztabuGłównego WP / P. Samuś, K. Badziak, G. Matwiejew. – Warszawa, 1998. – 327 s.
9. Wysocki R. OrganizacjaUkraińskichNacjonalistów w Polsce w latach 1929–1939. Geneza, struktura, program, ideologia / R. Wysocki. – Lublin, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie Skłodowskiej, 2003. – 433 s.
10. Богів О. Я. Вплив карпатоукраїнського фактора на політику європейських країн у період чехословацької кризи (травень 1938 р. – березень 1939 р.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 / О. Я. Богів // Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці, 2003. – 22 с.
11. Бондаренко К. П. Діяльність ОУН напередодні і під час Другої світової війни (1938–1945): політичний та військовий аспекти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук / К. П. Бондаренко // Держ. ун-т «Львівська Політехніка». – Львів, 1997. – 17 с.

Лепісевич П. М., Хром'як М. Д. Процессы и внешнеполитическая деятельность Карпатской Украины (1938–1939 гг.)

Проанализированы события, связанные с провозглашением автономной и независимой Карпатской Украины в 1938–1939 гг., которые стали проявлением многолетних национально-освободительных и стремлений закарпатцев к созданию независимого государства. Подчеркивается, что националь-

но-освободительное движение в Закарпатье не только существовало в противовес коммунистической пропаганде, утверждавшей, что национальные идеи в Закарпатье не могли быть восприняты, потому что закарпатцы никогда не были украинцами и национальное движение им чуждо, а наоборот, именно эти события стали определенным этапом, который показал их политическую зрелость и готовность к активной борьбе за получение собственной государственности.

Ключевые слова: процессы образования государства, национальная идея, национально-освободительное движение, политические партии, общественно-политические деятели, мировоззрение, государственно-правовой статус, автономия, национальное сознание.

Lepisevych P. M., Khromyak M. D. State processes and foreign policy Carpathian Ukraine (1938–1939 years)

The process of creation of the Carpathian Ukraine, activities of political parties, especially the Organization of Ukrainian nationalists, guidance of Ukrainian nationalists, Ukrainian national union, the role of prominent ideologists of the national movement in the formation of the statehood of the Carpathian Ukraine and its foreign policy are analyzed in the article. It is pointed out that the national liberation movement in our region not only there as opposed to Communist propaganda, which claimed that the national idea in Transcarpathia could not be accepted because Transcarpathians never been and Ukrainian national movement alien to them, but rather these events were a certain stage, which showed their political maturity and readiness to actively fight for obtaining their own state.

Key words: state and legal status, autonomy, national consciousness, national and cultural development, political parties, public organizations, world outlook, Ukrainian national movement.

Стаття надійшла 28 жовтня 2014 р.

УДК 340.132.6

**Н. Я. Лепіш,
В. Я. Лепіш**

ЧИННИКИ, ЩО ЗУМОВЛЮЮТЬ НЕОБХІДНІСТЬ АКТИВ ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ ПРАВА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ

Стаття присвячена чинникам, що зумовлюють необхідність тлумачення та видання актів тлумачення норм права в сучасній українській державі. Розглянуто питання видання та вдосконалення системи актів тлумачення норм права, котрі визначені системою взаємопов'язаних і взаємозумовлених